

Szerepcsere, nem bolonddal ugyan, de mint a király elleni bosszú félre-siklata, található Vörösmartynak „A bujdosó” című drámájában: Zsigmond király az ifjú Garát küldte maga helyett a gyűlésbe; az felteszi a koronát, felölti a palástot, úgyhogy Korpádi, ki ellenséges szándékkal éppen a királyt keresi, Garát véli annak s kardjával belédöf. Zsigmond így megmenekült Korpádi bosszujától, Gara felébredt becsúgya pedig méltó leckét kapott. E szerepcserét a humor csak kerülgeti.

Több efféle, s Aranyéhoz közelebb álló királyszerep-csere található Shakespeare műveiben.

Lear király III. felvonásának VI. színében, a vérfagyasztó humor e rendkívüli jelenetében, Lear az örül-tet játszó Edgarral és a Bolonddal ület törvényt gyermekei felett.

IV. Henrik I. részében (II. felv.) Falstaff és Henrik herceg üznek efféle quiproquót, mintegy előre el-játszva, minő korholásokkal fogja majd fogadni a király másnap reggel fiát, tudniillik magát Henrik herceget. Előbb Falstaff mimeli a királyt s Henrik herceg a maga nevében üzi a mókát, majd szerepet váltanak — s mindkét esetben Falstaff a humor tárgya, célja.

VI. Henrik I. rész. I. felvonásában Károly dauphin várja a Pucelle-t; próbára akarja tenni s kitudni, mihez ért; cselhez folyamodik; felszólítja Reignier-t, hogy ő legyen helyette a dauphin s így megtévesztve fogadják a Pucelle-t. Az azonban belépven, első szavával leleplezi a csalást.

VIII. Henrik I. felvonása végén álarcosmulatság Wolsey-nél. Álarcon ott van a király is; Wolsey kikeresi a többiek közül: „Bocsássatok meg jó urak! Szabad közöttetek királyt választanom? (A királyt kijelöli.) *Henrik király*. Reátaláltál. (Leveszi álarcát).” (Szász K. fordítása.) Halványan emlékeztet a Pázmán lovag-beli jelenetre, mikor „kimutató a lovag magyarok királyát.”

Szerepcsere, a törvényt ülő bolond, a király kimutatása ezekben önálló motívumokként jelentkeznek: s így egyik sem felel meg marában *Pázmán lovag* kérdéses jelenetének.

Arany költeményében fontos mozzanat, hogy a lovag tudtán kívül a királlyal tűz össze, s tudtán kívül azal ví párbaajt. Ez a mozzanat majd-

nem tökéletes hű párjára talál Shakespeare *V. Henrik király*-ában (IV. felvonás). Ott ugyanis egy Villám nevű közkatona a táborban járó-kelő Henrik királlyal zörren össze, kilétét nem tudja. Minthogy megfelelő elintézésre az idő nem alkalmas, zálogul kesztyűt cserélnek, melyet a háború után mindegyikük a fővege mellett lesz köteles hordani, hogy a másik ráismerhessen. Villám erősen fogadja, hogy akkor majd pofon üti. A király, ki maga keveri a humor kártyáját, egy Fluellen nevű tisztjének adja át a kesztyűt, hogy tűzze sapkája mellé, s ha valaki azt vissza-követelné, csipje nyakon, mert az bizonyosan ellensége a királynak. Úgy is lesz. Az ígért nyaklevest Fluellen kapja meg Villámtól, de el is csipi a közkatonát s a király elé hurcolja. Kiderül minden. A közkatonát megajándékozza a király: tallérral tömve tele az ominózus kesztyűt. Hogy a humor alapötlete itt rokon az Aranyéval, kétségtelen. Itt azonban csak kilátásban van a királlyal való tettleges összetűzés, míg Aranynál meg is történik. „Venni” az említett helyek egyikéből sem vehette Arany a maga híres jelenetét, inventiója azonban nyerhetett tőlük ösztönzést.

Budai Gábor.

EGY TÖRTÉNELMI NEVEZETESSÉGÜNK LEVÉL 1849-BŐL. Az óbudai származású Láner Ferenc 14 évig volt az egri liceum jogtudományi tanára. 1845-ben július 8-án érte az a megtiszteltetés, hogy királyi állami szolgálatba jutott és tényleges tagja lett az ország legmagasabb irodalmi egyesületének. Mint ilyen, rangban az államtitkár és udvari tanácsos közé került, — írja testvéröccséhez, Antalhoz, — gróf Károlyi György uradalmi főorvosa volt Nagykarolyban (Szatmár m.). A mondott időtől tehát a pesti egyetemen az álladalom (statisztika) és bányajog rendes tanára, ki még abban az évben felköltözött a fővárosba, hol feleségével, kisbaci Benkő Máriával és négy gyermekével a Nagyhid- (ma Deák Ferenc-) és fh. Mária Valéria-utca sarkán álló Angol királyné vendéglő szomszédságában lakott a szabadságharc alatt, akkor is, mikor Windischgrätz közeledtére 1849 első napjaiban a kormány és vele sokan Debrecenbe és a vidékre menekültek. Hiteles megfigyelője volt a sza-

badságharc egymást követő örvendetes és lehangoló eseményeinek, átélve azok most biztató, majd csüggedésbe hajló hatásait. Ablakából szívszorongva szemlélte a Budát megszálló Windischgrätz várerősítő munkálatait, a Pestet bombázó Hentzi rombolásait, a Dunasor égését, de örömtől duzzadt kebellet vitéz honvédeink hősiességével kivívott Budavár visszavételét. Úgy látszik, nemcsak a megtörtént események hírlapi közléséből volt tájékozva a nevezetesebb változásokról és eredményekről, hanem összekötetései folytán azok titkos rugóiról is jól értesült. Annál is értékesebb és becsebb a most előkerült, már említett testvéröccséhez intézett levele, melyet ma is Pesten lakó unokája, Láner Nelluska őrizett meg szeretett nagypapja írásából. Itt közzölt történelmi nevezetességű leveleiből megismerjük a nagy időknek egy nemes alakját, hazáját őszintén szerető fiát, a közhangulat valódi megnyilatkoztóját. Részletes leírását kapjuk Kossuth Lajos kormányzó jún. 5-én Pestre történt bevonulásának, melyről a történelem egyetlen sorban emlékezik meg. Kortársa, Horváth Mihály, szabadságharcunk legalaposabb ismerője is csak annyit ír: „Pesten a város lakosságának nagyobb része örömrivalgva lepte el az utcákat, melyeken a bemenetel történt. A házakat, erkélyeket s ablakokat a nemzeti zászlók ezrei ékesíték s ünnepiesen öltözött nép foglalta el. A lelkesedés oly nagy volt, mintha a szabadságharc már befejeztetett s a nemzet fenyegetett kincsei teljesen biztosítva voltak volna. E bemenetet, melynél annyi őszinte örömhang, annyi önkéntes szívből eredt üdvözlés, oly lelkesedés kísérte a kormányzó kocsiját, királyok irigyelhették volna Kossuthnak.”

Láner Ferenc leírása azért is értékes, mert azokat a részleteket adja, melyeket, mint megjegyzi, a hírlapok nem közöltek. Hogy mennyire nem egyéni véleményt ír le, annak bizonyosságául szükséges tudni, hogy a Debrecenbe menekült és ott gyűlésező kormány jún. 4-én indult el Pestre Kossuth kíséretében, Szemere, Duschek és Horváth miniszterekkel. A jún. 5-i megérkezéskor feltűnő volt, hogy a bevonulás alkalmával egyik sem volt látható közülök. Ennek okát némelyek a kormányzó és

miniszterek közötti meghasonlásban keresték. Kossuth ugyanis azt a hibát követte el, hogy családjával együtt ült be a város által számára készített kocsiba s így az ünnepélyes bevonulásnak nemzeties, politikai színezetét családivá változtatta. Látván ezt a miniszterek, anélkül, hogy összebeszéltek volna, a rájuk váró fényes fogatok helyett bérkocsiba ültek s mellékutcákon mentek a városba. Kossuthnak e tette kétségkívül hibás volt és sokak által meg is rovatott; azonban azok, kiknek szemébe tűnt, azt is tudhaták, hogy részint nejenek hiúságából, részint meggondolatlanságból, nem pedig politikai célzathoz vagy fejedelmi sóvárgásból származott (lásd Horváth idézett munkája III. 117. l.).

Pest Jun. 9. kén éjjel 10 $\frac{1}{2}$ óraker
1849.

Édes Testvérem! Ezer áldást, boldogságot névünnepedhez! Utolsó nagyszerű eseményeknek Kormányelnökünk¹ folyó hó 5-én délutáni 6 óraker történt diadalmas bejövetelenek szemtanuja lévén, a cukorfinomítóépület² előtt, közel a vaspályaudvarhoz nézém Minával és fiaimmal³ a nagyszerű jelenetet. A pesti nemzetőrség kékatilás egyenruhás része (gyalogság és lovasság) a menet elő és utócsapatát képezék, a nemzetőri pattantyuság⁴ pedig 5 tökéletesen felszerelt ágyuikkal szinte elébe kivonulván, Valeró selyemgyára⁵ előtti téren, hol valaha a mi időnkben a nagy korcsolyázó tó vala télben, vőnek állomást és ottan tevék diszlővéseiket.

A Váci ut egészen az evang. templomig egy virágszőnyeget képze annyira megrakva az akkor virágozó rózákkal.

A nap hőse födetlen fővel, nyájas, viruló arcczal hajlongott mindenfelé. Neje baloldalán ülve, feszes magatartással mire sem látszott megindulni, hanem mint schuldigen Tribut⁶ fogadni.

A város által feltatarozott és kiállított négylovas cifra hintó bal oldalán Károlyi György gr.⁷ ur lovagolt többek közt nemzetőri őrnagy öltözetben.

Az utak és utcák, melyeken az egész menet átvonult olasz tarkaságot és fényt mutatának hallatlan számú lobogóik és virágfüzérek által.

Az ünnepély részletei hírlapokból

tudvák előtted, én szorongatott érzéssel, fájdalmas kebelrel nézém e scénát, felsóhajtván titkon magamban: bár tehetőségemben állana istenesített *üdvözítő* gyanánt fogadott férfit annyi nem ismert bánatot orvoslani, annyi sajnó kebelre írt hozni!

Az azon éjjel rögtönzött *kivilágítás* az idő rövidsége miatt nagyszerű nem lehetett, de a sok nagyszerű épületek rombafekete miatt sem.⁸ Egy veres zászlón e szavak valának hímmezve:

Ha az öröm szikrái gyújtának,
Lángban kellene égni a hazának!
„Borura derü!” „Eljen a nép szabadítója!”

A gátat vető spalirokat⁹ a pályaudyartól az evang. templomig a pompás váci ut hosszaiig a *bécsi legionisták* képezék. Annyi népet csak látván fg. urfi Einzugjánál¹⁰ leheté látni talpon, mikor mi még nem álmodtunk Schaumburgi retirádájáról! — Két nappal később azaz 7.én az Urnapi processióra valánk mi egyetemi tanárok felszólítva, hivatva, mely elég egyszerűen ment véghez, a városi apátlelkéstől tartatva s a menyezet egyedül egy főpaptól kísérvé, ez *Horváth Mih.*¹¹ vallás és okt. minister vala, utánna a városi hatóság főnökei. A menyezet, illetőleg S. S.¹² előtt lépdelték az egyetemi tanács és tanárok minden gallá nélkül, még kardosan sem. Egyetemi szolgaszemélyzetünk is csak kaputban *pedumok*,¹³ rector és dékánok *aranyakláncok* nélkül, melyek mint halljuk, még Windischgrätz által Budára vitetvén a dicső kitakarodás alkalmával elraboltattak és így legalább meg van mentve egyetemünk ezen gyermeki drágaságok és antiquitások őrzésétől.

E Magyar kormányunk megérkezte szült örömrádások közt feszült (sőt én szorongatott) kebelrel várjuk naponta beadott hódulatunk és önigazolásunk után májusi tisztí díjunk kifizetését elrendező rendeletét, mely mindezóráig ki nem bocsáttatván, oly helyzetet hozott, minőben soha ez életben ejtve nem érzém magam. Ugy annyira kifogytam mindenből, hogy tegnap az utolsó frtot élelemre kiadván e szomorú helyzetben, miután Mina csak egy 2 frtos jegyet kölcsönözhetett az öreg Sebastianihoz kelle folyamodnom csak 40 pfrt. kölcsönért pár hétre, míg eredmény lett havi fizetésem iránt rendelet jövend. Mit ez — *kereken megtagadott.*

Tempora si fuerint nubila solus eris.¹⁴

Ma tehát délben a mindenestől megmaradt 3 váltófrtért a szokott 3 tál étket: 4 levest, főzeléket és tésztát hozatván a vendéglőből, keserves elmélkedésben merengtem, megfontolván, hogy midőn a bitor rabló osztr. kormány alatt dijjaink pontosan kifizettettek, most óhajtott magyar kormányunk látszik rólunk megfeledkezni. Ehhez csatlakoztak még számtalan rémképek a jövőendő iránt, melyek képzetemben fel-felmerültek; ily hangulatban talált kosztadónk hírnöke a tiz utolsó májusi naptári kosztpénzt sürgetve, kit alig küldék el holnaprai biztással, azonnal szobámba huzám vissza magamat, a 4 gyermeket oskolába küldvén; keserves főhászra fakadván pamlagomra leheverve készültem álomba egy kevéssé méríteni búmat, ekkor kopog valaki ajtómon és belép László Kálmán, a csinos székely fiu, nem kevés meglepetésemre kedves leveleddel és annak váratlan *tartalmával*, mintegy a mennyek urától küldött Védangyal Szahara pusztáján forrást nyitandó.

Igen te lelkes ember, Testvér vagy Tónim és ha valaha, most igazán megmentél a gyalázattól, mely fagyfaló karjait már-már kiterjeszté felém, hálás adósod felé.

A kedves hírnök, ki erősíté nonsokára jöttödet ablakomból nézé Ósbuda vára még fennálló falait és miután lelkesült magasztalásban elömlédezek, ajkai jóságtok, tapasztalt vendégszeretetek felett, félőrai mulatás után (fél kettőre vala) eltávozott, a hozott hirlapokat másnapra igérve.

Távozta után azonnal siettem apánk házához,¹⁵ közlendő az öreg ural Minával és Nánival, legfeljebb 20-ig érkezéstöket. Mire persze nagy gaudium lön az atyai háznál és mindnyájonk közt. Onnan szállásomra visszatérvén azonnal letisztáztam „Aranykéz“-beli¹⁶ 15 pfrtos kosztadósságomat és a „*Nagyipá*“¹⁷ vendéglőjével szerződtem félhónapi előfizetés mellett ebédre, mely 3 tálból állván, mindgyikből 4 portiot számítva, havonként 36 pfrtba kerülend, ha elég mindnyájonknak, kik eddig 5 portióval éltünk. Holnap lesz az első próbaebéd.

Az itthoni főzés sehogysem megy és sokkal költségesebb is.

Csak adja Isten, hogy a magyar kormány minél előbb intézkedjen rólunk egyetemi tagokról, méltányosan, gyorsan és anyagilag, mert bizony bis dat, qui cito dat.¹⁸

Csókollak mindnyájatokat

hű Ferenced.

Közli: *Kiss Lajos.*

¹ Kossuth Lajos. — ² A Nyugati pályaudvarral ferdén szemben, a mai Vilmos császár-út (Váci-körút) és Lipót-körút sarkán. — ³ Legfiatalabb testvére Vilma; gyermekei: Lajos, Ilka, Viktor, Olga. — ⁴ A tőzértség régi neve. — ⁵ Az Újépület háta mögött, később Valeró-kaszárnya, a Valeró-utcában, a mai Kúriától északra, a Lipót-körúttól délre, a cukorfinomítóhoz vezető Eisenbahnlinie mellett (délre) a Ferdinándsplatz nyugati oldalán állott. — ⁶ Köteles tiszteletadás. — ⁷ Károlyi Györgyöt azért említi, mivel öccse, Lánier Antal, uradalmi orvosa a grófnak. — ⁸ Hentzi osztrák tábornok lövette szét és égette föl. — ⁹ Sorfal. — ¹⁰ István fh. bevonulása 1847 aug. 28-án. Külön gőzhajó hozta Pestre s Budán a királyi

palotában a polgárság 600 fáklya világa mellett ünnepelte. Mint apja, József nádor, ő is kiváló mértékben bírta a nemzet rokonszenvét. Az 1848-i események s főként, mert a Jellachich ellen küldendő hadsereg vezetését elvállalta, királyi rendeletre szept. 22. éjjel elhagyta az országot és Németországban, Schaumburgban élt birtokán visszavonultan. — ¹¹ Püspök, történetíró. — ¹² Sacrissima = szentség. — ¹³ Pásztorbot. — ¹⁴ Ha beborul eged, magadra maradsz. — ¹⁵ Lánier Leopold, a híres óbudai Schulmeister ekkor Lázár-u. 7. sz. alatt lakott Olga leánya emlékezése szerint. — ¹⁶ A róla elnevezett utcában, a mai Türr István- (Kishid-) és Régi posta-utca között. — ¹⁷ Nagypipa-vendéglő sok volt. legutóbb a Magyar-utcában. — ¹⁸ Kétszer ad, ki rögtön ad.

HIBAIGAZÍTÁS. MuIt számunkban a *Gyulai Pálhoz írt levelek* két adata következésképen helyesbítendő: 237. l. 39. sor Piroska helyett Juliska; 248. l. alólról 5. sor: Markos György kassai reálisk. tanár helyett M. Gy. kassai államvasúti tisztviselő.